

„Det er slet ikke Lige for Lige“.

En kort Redegjørelse for Forholdet mellem dansk og prøjsisk Politik paa det nationale Omraade i Sønderjylland af C. Appel.

Man møder ikke saa sjældnen baade mundtlige og skriftlige Udtalelser om, at den Medfart, som de danske Sønderjyder maa lide under det prøjsiske Herredømme, folkelig talt kun er Løn som forskyldt. I Tiden mellem de to slesvigske Krige skal nemlig den danske Regjerings Fremfærd mod Tyskerne i Sønderjylland have været et Sidestykke til Prøjsens Udryddelseskrig mod Danskhed i Nordslesvig nu til Dags.

Og det er ikke bare Tyskerne, der udtaler sig paa denne Maade; thi de mener sagtens vel endogsaa, at det i Grunden allerede er formasteligt at turde sammenligne det store, ædle og overlegne Kulturfolks Formaal og Fremgangsmaade med det danske Dværgfolks halv barbariske og hel brutale Adfærd mod Tyskerne, medens disse stod under dansk Herredømme. Nej, det er ikke alene Tyskerne, der synger Visen om Danskernes Misgjerninger, men selv blandt andre Folkefærd, der paa ingen Maade er blændede af et fanatisk Had til os Danske, men snarere er vore Folkevenner, selv blandt saadanne høres der Røster, som stemmer i med, naar Talen er om at

rejse sliq bitter Anklage mod det danske Regimente i det omtalte Tidsrum. Og hvad der vel endnu er det mest smertelige, det er, at der i selve vort eget Folks Midte ikke saa hel sjælden fældes hartad lignende haarde Domme om denne Sag, maaske især fra Ungdommens Side, den Ungdom, der selvfølgelig ikke fra Selvsyn eller egen Erfaring kan have sine Meninger og Domme, men som under Indflydelse af senere Tidens temmelig afvigende Synsmaader mulig kan fristes til at anlægge en uberettiget Maalestok ved Bedømmelsen af de omtalte Forhold.

Selv om der nu intet grundvæsenligt var at indvende mod de her fremhævede Beskyldninger og Domme, men det maatte indrømmes, at den danske Regjering, støttet og tilskyndet af det danske Folk, virkelig i sin Tid havde tilsigtet og iværksat en formelig Udryddelseskrig mod Tyskheden paa dennes naturlige og velafhjemlede Enemærker i Sønderjylland, saa var dette selvfølgelig endda ingen forsvarelig Grund for Prøjserdømmet at beraabe sig paa med Hensyn til dettes Voldsfærd nuomstunder. Saa meget mindre jo da, som det tyske Folk med Prøjsen i Spidsen slet ikke skyr at pege paa sig selv som Verdens første og ædlest Kulturfolk, ret et Mønsterfolk, og som saadant ellers absolut føler sig for ophøjet til at tage Exempel efter et saa aandelig underordnet Folk som det danske, der efter tysk Synsmaade -- som vi i Almindelighed møder den i det slesvigske Spørgsmaal — er Undermaaler paa alle Maader. Men der er nu aldeles tilintetgjørende Indvendinger at fremsætte mod hine Paastande, og disse Indvendinger er vel da i Grunden ogsaa fremsatte baade saa tidt og saa klart, at det gjerne kunde anses for at være lige saa overflødig som ørkesløst atter at for-

søge paa en Gjendrivelse af de noksom imødegaaede Beskyldninger og Kæremaal.

Maaske gjælder dette dog kun for Tyskernes Vedkommende, og selv med Hensyn paa dem er det vel endda ubilligt at mene, at hele dette Folk uden Undtagelse er og bliver uimodtageligt for Talen om andre Folks, ogsaa de smaa Folks, Ret til at hævde deres Ejendommelighed og Selvstændighed i Forhold til og Samkvem med Tyskere. Det ser ganske vist i Øjeblikket ud til at være et Særmærke for den tyske Aand, ret noget væsenligt i den, at den mener sig at have Ret eller vel endog Forpligtelse til — i det mindste da aandeligt — at angribe, overvælde og om muligt opluge de Folkefærd, den kan komme nær og begynde sit Fortyskningsarbejde paa. De svagere Nabo-folk synes den med god Samvittighed at kunne indlemme i sit store Statslegeme ved ligefrem udvortes Overvold.

Men det er muligvis dog kun den tyske Aand i dens Vrangskikkelse, blændet som den er i Trylleglandsen fra den Selvtilbedelsens Offerild, som den tyske Folkesjæl i Selvantændelse længe har næret og plejet og stadig lægger nyt Ved til, alt som Folkets Daadskraft efter Haanden kløgtigt aabenbarer sig i ny Udslag. Det kan vel derfor ligefuldt gjærne ventes, at den tyske Aand en Gang, maaske gennem Ydmygelser, kommer til sig selv og hjælper det tyske Folk til Besindelse, saa det kan tage sit betroede rige Pund, sin Lykke og Herlighed, ikke som et Rov, men som en Gave, der skal bruges i ydmyg Tjenerfærd og ikke i et Selvforgudelsens Voldsherredømme i en paakaldt højere Aandskulturs Navn. Gik der jo dog i Reformationstiden et levende og frigjørende Aandepust ud fra netop det tyske Folk, hvis ægtefødte Søn Morten Luther unægtelig

maa kjendes at være. Og han havde tilvisse en indholdsrig Tro og et højt udviklet Aandsliv, som han i brændende Nidkjerhed vidnede om og ønskede at skaffe Indgang hos alle Mennesker og Folkefærd. Men naar han var ret i sin Kraft, da skjønner vi, at han absolut banlyste al verdslig Magt og Tvang fra Aandens Enemærker og inderlig oprørtes lige over for al aandelig Militarisme med hele dens Tilbehør af metodisk Tvangs- og Afretningsfærd. Hans Ord var da gjennemaandede af den dybeste Overbevisning om, at et ægte menneskeligt Aandsliv kun kan leves og forplantes ad Frivillighedens evangeliske Vej. Et Folk med en Aandskæmpe og Frihedshelt som Bjergmands-sønnen fra Eisleben skal man sent opgive Haabet om at kunne finde end en Gang fylket under Folkefrihedens Banner. Det har jo dog i sin Tid gennem Aandsdaaben faaet en historisk Indvielse. Det er vel altsaa ikke værd helt at fortvivle om i en god Stund at kunne faa de ægte Tyskere i Tale, med de forlorne er det jo nok en anden Sag, og er det maaske ikke Venderne, der for Øjeblikket spiller Mester i Tyskland og alt længe har gjort det?

Dette være nu udtalt og fremhævet for at danske Forfattere, hvis Navn vejer noget, og hvis literære Betydning er kjendt og skattet ogsaa i den tyske Læseverden, ikke for rask skal afvise de Tilskyndelser, de muligvis selv monne føle eller som maatte komme til dem anden Steds fra, med Hensyn til atter og atter at oplyse Tyskland om, hvor aldeles grundløs den Paastand er, at Danmark i Tiden mellem de to slesvigske Krige — fra 1851 til 1864 — har øvet et Hærværk mod Tyskheden i Slesvig, som det Prøjserne nu med hele det tyske Folks Bifald og

Tilslutning øver mod Danskerne og alt hvad dansk er i Sønderjylland. At min Røst ikke vilde blive hørt og godkjendt i den store tyske Læseverden er en Selvfølge, selv om nærværende lille Arbejde blev overført paa Tysk og udbudt paa det tyske Bogmarked; men bortset der fra kunde det maaske dog være muligt, at det her hjem me ikke turde være helt uden Frugt, naar der lyder et Vidnesbyrd om denne Sag fra en gammel Mand, der i over halvtresindstyve Aar har fulgt med og ret jævnlig taget levende Del i Kampen mellem Dansk og Tysk i Nord- og Mellem-slesvig. Saa meget mindre maaske som han netop i det omhandlede Tidsrum (1851—1864) havde sit Hjem og sin Virkekreds midt i Kampens Brændpunkt og ingenlunde var en blind Beundrer af Styrelsens hele Fremgangsmaade den Gang, men tværtimod ikke skyede baade med Mund og Pen offentlig at anke over den anvendte Methode i forskellige Retninger og Enkeltheder.

Af ældre Folk, der fulgte nogenlunde med i hine Dage, vil der være adskillige, der nok mindes at have hørt og læst en Del om en saakaldt Klosterpolitik, hvis Tilhængere skjæmtvis ogsaa kaldtes Klosterbrødre. Disse holdt nemlig det første større offentlige Møde i Løgunkloster, og derfra har Navnet sin Oprindelse. Jeg var en ret virksom Deltager i Klosterpolitiken, men skal paa dette Sted i øvrigt ikke inklade mig paa en udførligere Skildring af den og det Røre, som Klosterbrødrene, faa i Tal, uden social eller literær Indflydelse og Betydning eller Anseelse, for en kort Tid fremkaldte lige i Begyndelsen af Tredserne, og som vistnok endnu den Dag i Dag, blot ved at kaldes frem i Erindringen, vil aflokke nogle et medlidende, andre et haanligt Smil og andre en idet-

mindste delvis Godkjendelse af Sandheden i Klosterpolitikens egentlige Væsen og Formaal. Dette var nemlig kort og godt hverken mere eller mindre end at føre Ordet for, at naar den fortyskede, men i Grunden og i Munden danske Del af Slesvig i Aand og Sandhed skulde gjenerhverves for Danskheden, da kunde dette kun lykkes ved en aaben, fri og frigjørende Brug af aandelige Vaaben, i hvilken det ærlige og varme danske Vidnesbyrd baade mundtlig og skriftlig — i Forening med en tilsvarende Frihedsfærd i det hele — kunde faa Lov og Rum til at prøve Styrke med den kunstige Fortyskning, der igjennem Slægtled havde tynget som et Mareridt paa Mellemslesvig og havde fundet Ly og Raaderum under selve den danske Regjeringens Varetægt. Væsentlig derimod at støtte sig til den øjeblikkelige ydre Magt og Overmagt, hvad enten det var ved Indførelsen af en konstitutionel Forfatning med et absolut og forudgivet Flertal for Regjeringens Politik, eller det var ved et af Magten støttet og i Hovedsagen tvangsmæssig gennemført Embedsmandsherredømme, det var dette, at Klosterbrødrene gjerne vilde advare imod og om muligt bidrage til at sætte en Stopper for. De indsaa godt og billigede tilfulde, at der ved Lov, Institution og Administration burde og maatte rejses et Bolværk mod den hidtil overgribende Tyskhed, men naar Talen var om at vinde Folketsindet for Danskheden, i Grunden altsaa for Folkets egen Natur, da mente de, at den ydre Magtvej med dens ophidsende og i Reglen fanatiserende Tvangsfærd afgjort var at fraaade som den egentlige Hovedvej og at aflægge Vidnesbyrd imod. Saaledes var Grundtanken i Klosterpolitikens Program.

Der var for liden Tro til fri (dansk) Aandsmagt hos

imod nu med alle mulige Midler arbejder paa at gjøre Nordslesvig tysk. Fra det sydlige Sprogbælte var Dansk fuldstændig udelukket som offentligt Sprog, medens den tyske Regjering i Slesvig allerede nu har næsten hel og holden fortrængt det danske Sprog fra alle offentlige Omraader i det udelukkende dansktalende nordlige Sprogbælte. Det er kun forvirrede og ondartede Paa-stande, naar den danske Regjering beskyldes for at have villet danisere en virkelig tysk Befolkning, medens den tyske Regjering slet ikke lægger Skjul paa, at den for Alvor vil fortyske en dansk Folkestamme. Den slesvigske Generalsuperintendent, Hr. Kaftan, skal saaledes med et vist overlegent Anstrøg af Medlidenhed have ytret, at det var uundgaaeligt at ofre idetmindste ét Slægtled i det danske Sønderjylland paa Fortyskningens Alter, men saa haabede han maaske vel nok, at Folkebunden skulde være tilberedt for i Fremtiden at kunne bære en tilfredsstillende tysk Afgrøde. Af den her givne Fremstilling fremgaar det allerede nu med uimodsigelig Klarhed, at der slet ikke kan være Tale om nogen Sammenstilling eller Ligartethed mellem Herredømmet i Slesvig 1851 -1863 og det prøjsiske Regimente i Sønderjylland nu til Dags. Sét under et nationalt Synspunkt er de grundforskjellige.

Vi vender saa tilbage til det saakaldte blandede Sprog-omraade. Igjennem Aarhundreder var Dansken som sagt der efter Haanden bleven udstødt fra al højere Kultur og Livsudvikling. Det blev ansét for noget ganske selvføl- geligt, at det tyske Sprog burde trænge altid højere frem mod Nord: det var i Almindelighed Hoffets, Regjeringens og den indvandrede Adels Sprog, de slesvigske Embeds- mænds og den overlegne Dannelses Sprog: Folkemaalets

Dansk ligger lige saa fjærnt fra „Skriftdansk“, det danske Rigsmaal, som fra Højtysk. Saalænge vi ikke indrømmer Tyskerne, navnlig maaske her Hjemmetyskerne, Ret og Evne til at føre Bevis for, at der overhovedet slet ikke findes et dansk Folk og et dansk Sprog, eller vel endog Bevis for, at vi maaske i Grunden slet ikke selv er til og altsaa ikke med Føje kan eller maa stole paa vor egen umiddelbare Bevidsthed og Erfaring: saalænge kan vi danske Sønderjyder og enhver Dansker med et roligt Smil lade disse Paastande „gaa ind ad det ene Øre og ud ad det andet“. Hjemmetyskernes Paastande, Vidnesbyrd og Beviser er lige saa velkendte som grundig underkendte af enhver fornuftig dansk Mand, der i nogen Maade har holdt Øje med Hjemmetyskeriets Færd fra først til sidst, og selv den Omstændighed, at der endnu i vore Dage midt i den præjsiske Landdag opvartes med hine forfløjne Udtalelser om det nordslesvigske Folkesprog som ikke rigtig dansk, og det af Mænd, der burde vide det bedre, vil kun være at lægge Mærke til som et Vidnesbyrd af første Rang om, hvilken forvorpen Blindhed en forløren Folkelighed fører med sig. Det er altsaa overflødig selv kun i mindste Maade at ændse Indvendingerne mod Sønderjyllands oprindelige og rodægte Danskhed, Indvendinger, der stammer enten fra fuldstændig Ukyndighed eller fra de forstyrrede Hjærner hos Hjemmetyskerne, disse uhyggelige Folkevrang, eller endelig maaske fra fanatiske stortyske Missionærer, for hvis Hovmod alt Dansk er en retløs Ubetydelighed.

Saa slaar vi da allerførst den Kjendsgjerning fast, at der fra dansk Side aldrig var Tanke om at gjøre Sydslesvig dansk, medens Prøjserne der-

og Styrelsesomraadet, som det i Tidernes Løb var bleven indført eller indsmuglet paa. Her fik Sprogreformen altsaa heller ingen umiddelbar Betydning undtagen i Stæderne, der væsentlig havde været og fremdeles blev stillede lige med den nordlige Del af det blandede Bælte i Mellemslesvig. Dette helt igjennem danske Sprogomraade omfattede omtrent 120 Sognemenigheder.

Vi ser altsaa, at Grændsebælterne i Sønderjylland, baade Sprogbæltet ved Sydgrændsen og det ved Nordgrændsen, slet ikke blev berørt af Sprogreformen. Dette var kun Tilfældet med Bæltet i Mellemslesvig. Forholdet her var nu dette, at baade Folkegrunden og Sproggrunden var uomtvistelig dansk, men ilde medhandlet og hel vanskjøttet gennem lange og trange Tider. Væsentlig maaske af stor- og smaapolitiske Grunde, men ogsaa i Medfør af den tyske Kulturs Overhøjhedsdrømme var det danske Sprog bleven oversét og tilbagetrængt. Tysken skulde som Kultursproget føre det store Ord paa alle det højere Livs Omraader.

Inden jeg gaar videre, vil vi være enige om at slaa fast som en urokkelig Kjendsgjerning, at Sønderjylland lige til Slien og Dannevirke og delvis derudover har været beboet af Danske i hele den historisk kjendte Tid, selvfølgelig med Undtagelse af Friserne mod Sydvest. De vanvittige Forsøg paa fra slesvigholstensk eller tysk Side at nægte eller modbevise denne Kjendsgjerning er det slet ikke værd at ændse. Forstandige og nogenlunde kyndige og ærlige Tyskere har aldrig modsagt den og gjør det heller ikke endnu. Tværtimod. Det samme gjælder om de taabelige Udfald mod de sønderjydske danske Mundarter og de afsindige Paastande om, at Sønderjydernes

Dernæst kom der et Sprogbælte, det saakaldte blandede, hvor de sproglige Forhold gjennem Aarhundreder var blevne helt forkvaklede under Tyskens voldelige Indtrængen i en dansk Befolknings Kirke-, Skole- og Retsvæsen. Det danske Folkesprog havde holdt sig mer eller mindre godt mod den indtrængende Voldsmænd, men var udelukket fra al højere Udvikling. En klar og skarp Sydgrændse kunde her næppe findes. Plattysken var jo trængt ind under Højtyskens Vinger, og en Sproggrændse kan vel aldrig blive hel uomtvistelig. Men hvad der toges med ind under det blandede Sprogbælte blev efter et samvittighedsfuldt Skjøn anset som naturligst hørende til det danske Folkeomraade. I Bæltets sydligste Rand var Plattysken maaske i Færd med at blive overvejende, men længer mod Nord havde det oprindelige, danske Folkesprog snart fuldstændig Overhaand, og i Bæltets nordligste Del, langt den største, var Dansk aldeles eneraadende i Folkemunden. Hele dette Sprogbælte havde imidlertid gjennem Tiderne faaet Tysk indført baade som Kirke-, Skole- og Retssprog. I dette saakaldte „blandede Sprogdistrikt“ har vi Omraadet for de meget omtalte og meget udskregne Sprogreskripter, og her var den Valplads, hvorpaa den glødende Sprogkamp førtes i Tidsrummet mellem Krigene. Talen er her om lidt over 50 Sognemenigheder, af hvilket et meget stort Antal havde udelukkende dansk Folkesprog.

Saa kom tilsidst det nordligste og i Udstrækning langt det største Sprogbælte, som med det danske Sprog, Tunge-maalet fra Arildstid, tillige fuldtud havde Dansk i Højsædet paa alle Omraader, skjøndt ogsaa her var Tysken for kun en lille Snes Aar siden bleven udfejjet fra Rets-

Omraade, hvor de store Samfundshandlinger har deres Skueplads. Da saa den vakte og begejstrede naturlige Folkebevidsthed efter den lykkelige Udgang af Treaarskrigen hævdede det danske Sprogs naturlige og velgrundede Rettigheder ved Sprogordningen i Slesvig, var dette mere end nok til at rejse et Ramaskrig over det ulhorte danske Overgreb. Paa slige Forudsætninger skulde den danske Regjering altsaa iværksætte en gennemgribende Sprogreform. Hvor vel afljemet denne end monne være, saa sés det let, at der baade fra Billighedens og fra Klogskabens Standpunkt var Grund til at vise Maadehold og Varsonhed i Ordningen og dens Gjennemførelse.

*

*

*

Vi skal nu gaa over til at vise, hvilke ledende Grundtanker der udtaler sig gennem Ordningens Hovedtræk. Der var tre tværgaaende Sprogbælter i Slesvig eller det gamle Sønderjylland. Taget sydfra var der først et afgjort ikkedansk Sprogbælte, hvor Folkesproget mod Syd og Sydøst var plattysk og mod Sydvest frisisk med Højtysk som det officielle Sprog paa alle Omraader. Dette Bælte laa helt udenfor Sprogændringen og blev uberørt af denne. Der var ikke fjærneste Tanke om at indskrænke Tysken paa disse dens Enemærker. Det var paa ingen Maade et nationalt Erobringstog, der skulde sættes i Gang, det var kun en Gjenrejsning af den nedtrampede Danskhed, man vilde prøve paa at gennemføre. Hvor Tysken ikke herskede paa dansk Folkegrund, skulde den være med Fred under lovlig Varetægt. Dette Bælte omfattede, saa vidt jeg véd, omtrent 110 Sognemenigheder, Stæderne medregnet.

lige Vækkelse fandt Sted i Trediverne. Nu, da ved Sprogordningen i 1851 dette unaturlige Forhold helt skulde ophæves, og Danskheden lovlige indsættes i sine naturlige Rettigheder, blev ifølge de omtalte Forhold denne saa rimelige Ordning set paa af tyske Øjne som et formasteligt Overfald paa den sagesløse Tyskhed med dens velafhjæmlede Førsterangsstilling.

Tyskerne kunde jo ogsaa med kun alt for megen Føje i flere Retninger pege paa Danskernes egen Godkjendelse af det tyske Sprog og den tyske Kulturs Fortrin og Herlighed fremfor det hjemlige. Baade i Sønderjylland og i det øvrige Danmark har der været nok af den berygtede „danske Beskedenhed“ lige overfor alt tysk Væsen, saa det var ingenlunde bare de tyske Myndigheder fra de højeste og nedad, der fremhjælp Tysken i Slesvig, men den jævne danske Befolkning selv var i sin umiddelbare Troskyldighed ofte med til at sætte den til Højbords. De velhavende Gaardmandssønner skulde saaledes i nyere Tider gjærne „sønder paa“ for at læse Tysk, selv om de kun højst mangelfuldt kunde skrive deres Modersmaal og var saare lidt kjendt med den hjemlige Bogverden. Det var jo saa rask og overlegent at kunne „brække“ lidt paa Tysken. Ja, selv den Dag i Dag findes der nok af blind Hyldelse lige over for det tyske Sprog midt i vort eget Folk og Land, og man oplever Exempler derpaa, som baade er til at le og græde over. Men en gunstig Strømvending i det store er der lige fuldt dog foregaaet paa dette Forholds Omraade, og Begyndelsen til Vendingen fandt vel i Grunden Sted allerede i Slutningen af forrige Aarhundrede. Den var imidlertid længe om at slaa igjennem og arbejde sig op til et virksomt Gjennembrud paa det

endsige da, at der kunde tænkes paa at give det danske et lovligt Fortrin dèr, hvor Tysken hidtil havde indtaget Højsædet. Saaledes omtrent var den almindelige tyske Betragtning af de forandrede Sprogforhold i Mellemslesvig, hvor der nu blandt en dansktalende Befolkning blev sat en Grændse for det tyske Sprogs officielle Overvælde.

Der er dog ikke Grund til at falde i stor Forundring over en saadan Opfattelse. Først husker vi paa den alt omtalte tyske Selvværdsættelse som Kulturfolket af første Rang med Ret og Forpligtelse til at indlemme saa mange Folkestammer og Tungemaal som muligt i dets Herlighed og Vælde, ydre som indre. Maaske har Englændere og Franskmænd lige saa høje Tanker om deres Nationalitet og Verdensbetydning som Tyskerne, men de har dog vistnok ikke en saa ubændig Lyst til at opsluge og om muligt assimilere sig andre Folkeligheder, som den, der særtegner Tyskerne. Formodentlig er det, navnlig for Engelskmandens Vedkommende, en vis ædel Stolthed, der især afholder fra at give sig af med slikt Folkerov, en Stolthed, der fremgaar af Agtelse for den frie Personlighed, ogsaa naar det gjælder Folkepersonligheden. Men som sagt: til Forstaaelse af den Sindsrystelse og Harme, der greb baade de ægte Tyskere og Hjemmetyskerne ved Indførelsen af den ny Sprogordning i Mellemslesvig, maa vi ikke glemme at regne med hin tyske Selvvurdering. Saa skal vi ogsaa komme i Hu, at det tyske Sprogs overvældende Fremtrængen havde Aarhundreders Hævd, og at det var under danske Kongers Herredømme, den i de sidste Menneskealdre var bleven taalt, ja planmæssig gennemført. Der var nemlig kun enkelte Gange ovenfra gjort et afmægtigt Forsøg paa at sætte en Dæmper paa den, inden den folke-

Styresmændene den Gang, og saadan en Tro har det vel været smaat med overalt og til alle Tider. Den ægte og skønne Livssandhed er imidlertid ingensinde og intet Steds en egentlig Statsfrembringelse, men kræver altid aandsfrie og aandskraftige Voxeforhold for at lykkes og trives, fæstne og forplante sig. Staten kan paa mange Maader støtte, fredlyse og værne om de frie og frugtbringende Magter til uhindret Virksomhed for Livets Væxt og Tarv, men paa den anden Side gjør den iøvrigt ogsaa tidt sit bedste for en god Sag ved at gaa af Vejen med sin Myndighed, at de frie Livsmagter kan faa Lov til fuldtud at øve den Indflydelse, der tilkommer dem som de rette Magthavere paa denne Sags Omraade.

Vi skal betænke at bare det, at der blev gjort Ende paa den unaturlige Tingenes Tilstand, under hvilken Danskheden ifølge Statens egne Love og Ordninger igjennem Aarhundreder var bleven kunstig og voldelig tilbagetrængt af den overgribende og aldeles uforsvarligt foretrukne Tyskhed, bare dette var jo for Tyskerne og alle de for-tyskede Sønderjyder et saa nerverystende Slag, at Indtrykket nødvendigvis maatte skaffe sig Luft i et Smertenskrig, som gav mangfoldig Gjenlyd i „det store tyske Fædreland“, som altid stod paa Springet for at komme den gjennemsmigrede, saakaldte „forladte Broderstamme“ til Hjælp. At det tyske Sprog ikke længer retslig skulde have Overtaget, hvor det mødtes med det danske, var en uhørt Tilsidesættelse. Et lidet Folks Sprog, tilmed maaske kun en vantreven Gren paa den store germanske Sprogstamme, ligeoverfor det vældige og højtudviklede tyske Kulturfolk med dets hartad hellige Verdenssprog: her at tale om Ligestilling var jo allerede latterligt og oprørende,

Krav og Ret var der ikke Tale om. Aandelig Modstand fra selve Folkets Side var i Grunden den Gang utænkelig. Udviklingsstrømmen kom væsentlig sydfra, Folkebevidstheden var ikke vakt til Live, og skjøndt den almene Befolkning paa mange Maader vaandede sig under det fremmede Sprogs Tyranni, følte den dog i hine Tider ikke den egentlige Folkelidelse som saadan. Da saa omsider Folke-aanderne begyndte at røre sig, var Befolkningen i det blandede Sprogbælte i den Grad folkelig fortunlet, sløvet og aandelig trælbundet, at den foreløbig i al Almindelighed manglede Øre for den Røst, der alene vilde været i Stand til at vække den til et ægte Folkeliv med Frigjørelse og Udvikling af Folkets ædleste Kræfter. Ja, hos mange af de alvorligste Mennesker blandt den jævne Befolkning var det vel omtrent bleven en Samvittighedssag at holde paa det tyske Sprog, hvor igjennem den jo havde modtaget al religiøs Paavirkning i Kirken og Skolen, ligesom det samme Sprog i det hele havde været det Middel, ved hvis Hjælp den var traadt i Forhold til næsten alt det, der laa højere end det aldeles søgne og hverdagsagtige.

Det var altsaa under saare vanskelige og ugunstige Forhold og Omstændigheder, at Opdyrkningen af den saa ilde medhandlede Folkemark i Mellemslesvig skulde sættes i Værk. I Grunden var Jordbunden god nok, thi det var en rodægte dansk Folkestamme, der boede og byggede paa Marken, men den lange Fortyskningsperiode havde baaret sine beske Frugter. Med tusinde Fangearme havde den stortalende Tyskhed omslynget Folket i et bedaarende og bedøvende Favntag. Den havde stoppet dets Øren og lukket dets Mund for dets eget Modersmaal i Højtidsdragt

og i Søndagstalen og kun levnet det Raaderum for de huslige og dagligdags Anliggender og Forhold. Paa dette Omraade kunde den hjærtelige Inderlighed altsaa nogenlunde udvikles og skjærmes, men der var saare liden Sands for højere Aandsliv, da Folkesindet aldrig blev lukket op for Aandens Lys og Varme gennem Modersmaalets egen Røst, der er den eneste Nøgle, hvormed Døren aabnes ind til Folkelivets lønlige Kildespring. Det saa maaske smaat nok ud alle Vegne med Inderlighed og Fylde paa Aandslivets Enemærker baade i kristelig og folkelig Henseende, thi Aandløshed havde hersket baade her og der; men i det blandede Sprogbælte var Tilstanden dog dobbelt uhyggelig. Det tyske Sprogs Stilling var jo her et indgaaende Angreb paa Befolkningens religiøse og moralske Liv og Sundhed. Dette trænger slet ikke til nærmere Begrundelse. I Skolerne havde Ramseriet og Afretningsvæsenet haft Overhaand de fleste Steder: i de tyske Skoler for et dansktalende Folk var det helt uundgaaeligt. Sløvhed og Vanevæsen herskede i det kirkelige Liv omtrent overalt: den tyske Gudstjeneste for dansktalende Kirkegængere maatte nødvendigvis fremkalde og nære Lige-gyldigheden og Skinnet.

Det var ved Anvendelse af plumpe Magtnidler, at Tysk fra først af var bleven indbanket baade i Skolen og Kirken, men efter Haanden havde det aandelig umyndige Folk bøjet sig under Aaget og var nu ved Vanens Magt i Almindelighed gledet ind i den unaturlige Indbildning, at det tyske Sprog var og burde være Hovedsproget hos det, og at dets danske Maal kun egnede sig for det daglige Livs Omraade, men ingenlunde kunde eller burde betyde noget enten i Skole eller Kirke. Folkelig talt

færdedes man paa hele dette Strøg som paa en Kirkegaard og traf kun paa faa levende Menne-sker. Sky og mistænksomme Blikke mødte man i Mængde; en dvask og død Indesluttethed, naar Talen førtes hen paa folkelige eller nationale Spørgsmaal og Forhold, var almindelig, medens en indædt tilbagetrængt Harme viste sig hos mange enkelte Personer og Familier, som var blevne dragne dybere ind i den slesvigholstenske Hvirvel-storm, der i Forbindelse med den paaklignede Tyskhed havde fortunlet og forvirret den almindelige Befolkning i større eller mindre Grad.

I Nordslesvig var man i de tre Krigsaar med hele det øvrige danske Folk yaagnet op til en kraftig og dyb Folkebevidsthed, med en livlig, hjærtelig og glad Deltagelse i Folkekampen paa Liv og Død. Der var lødig Inderlighed og Følelse i hele Bevægelsen, og de danske Sange glødede baade i Hjærte og Mund. Folkesorg og Folkeglæde blev ægtefølt, om end maaske det nok endnu mere kun var Natursiden i Folkedybet, der var tiltalt og fremkaldt til frodigt Liv. Der maatte jo Tid til, inden Folke-aanden i højnet Flugt ret kunde vinde det klare, vidt-skuende, frie og frigjørende, sindige og højsindede Overblik, der kunde kaste den rette Helteglæde over det store Optrin paa den sønderjydske Skueplads.

Anderledes saa det ud paa det omtalte Strøg i Mellem-slesvig. Røre og Tummel havde der været nok af, men der var ikke Tale om en ædel, ægte Folkevækkelse til et frugtbart Vaarbrud med Fuglesang og Løvspring. Nej tværtimod. Her var der gjort et rasende Forsøg paa at lægge den sidste Haand paa det Fortyskningsværk, som gjennem mange Slægtled havde været i Gang i Sønder-

Jylland og som først i de sidste Aar var bleven standset og tilbagevist i Nordslesvig. Den slesvigholstenske Oprørs-aand havde Talsmænd og Redskaber nok trindt omkring. Det vrirmede med Embedsmænd og Advokater af den bekjendte kielske Skole, og Slangegiften, der med den forlorne Tyskhed længe var forsøgt indpodet paa det danske Folkelegeme, fremkaldte uhyggelige Feberdrømme og forvirrede helt det menige Folks sunde Sands og Tankegang. Slesvigholstenske Lygte-mænd og de øvrige tyske Gjøgle-blus havde glimtet saa blændende over det forsumpede Folkesind, at man ikke længer kunde skjelne mellem sort og hvidt, ægte og uægte, Sandhed og Løgn, saasnart der var Tale om folkelige og politiske Spørgsmaal. Røret i det mellemste Sprogbælte var som en Hexedands, der opførtes af den slesvigholstenske Mefistofeles med Gjenfærdet af den skindøde Folkesjæl.

Saaledes saa det ud paa den Mark, der nu skulde tages ind under dansk Dyrkning, efter at den gennem Aarhundreder havde været vanrøgtet under et tysk Landbrug med en uundgaelig overfladisk Driftsmaade, der kun var gunstig for alskens folkeligt Ukrudt, men slet ikke kunde berede den dybe Muldjord for ædle værdifulde Afgrøder. Det gjaldt nu om en til Gavns forstandig og for-svarlig Driftsplan, der var lige saa fast som frisindet, lige saa mandig som hensynsfuld, lige saa hjærtelig varm som aandelig klar. Der er ingen Tvivl om, at der i Grunden var god Villie baade hos Folk og Regjering til at ramme det rette paa alle Maader, og der er vistnok kun liden Beføjelse til at laste Hovedplanen i dens almindelige Grundtræk. Der tænktes slet ikke paa en voldsom eller hovedkuld's Fordrivelse af det tyske Sprog fra alle dets hidtil

hafte Stillinger. Man vilde tværtimod gaa roligt og hensynsfuldt til Værks. Naturligvis var Maalet en Gjenerobring af det paagjældende Omraade for det danske Sprog i alle det offentlige Livs Forhold, kun skulde det ske med Læmpe, under Forudsætning af en lang Overgangstid og tildels under Befolkningens egen frivillige Medvirken. Skolesproget blev for den offentlige Skoles Vedkommende ved Lov slaaet fast som dansk. I Begyndelsesklasserne indtraadte Forandringen strax, men i de øvrige Klasser skulde det tyske Sprog først efter Haanden forsvinde, alt som Børnene rykkede op neden fra og de større altsaa afgik fra Klassen eller Skolen. Desuden skulde der ogsaa for Fremtiden bibeholdes adskillige ugentlige tyske Timer i de øvre Klasser.

Hvor naturligt og let denne Forandring af Skolesproget i og for sig kunde foregaa og foregik, véd jeg af egen umiddelbar Erfaring. I Forsommeren 1851 kom jeg nemlig til Tønder som Elementarlærer ved en af Byens Borger-skoler for at begynde Undervisningen paa dansk. Hidtil havde Skolesproget været udelukkende tysk. Der var imidlertid ikke Spor af Vanskelighed forbunden med at slippe Tysken og tage ved dansk Undervisningssprog. Tværtimod: dette var den naturligste Sag af Verden, og i min Skolegjerning og Omgang med Børnene kunde jeg efter faa Dages Forløb i Grunden slet ikke mærke, at det var en tyskledet Skole, jeg nylig havde faaet med at gjøre. Børnene kom jeg fortrinligt ud af det med paa alle Maader, de gjorde en glædelig Erfaring af, hvad det vil sige at forstaa, hvad Læreren har at sige dem. Efter tretten Aars Forløb maatte jeg ufrivilligt forlade min Skolegjerning i Tønder som Lærer ved Pigeskolens øvre Klasser, og da

var Sprogændringen selvfølgelig helt gennemført, uden nogensinde at have medført mindste pædagogiske Mislighed. Det var tilvisse aldrig ud fra Skolens velforstaaede Tarv og Trivsel, at der lød bitre Klager og Domme over det tyske Sprogs Fortrængelse fra Herskerstillingen, nej, Angrebene i Anledning af den skete Sprogforandring flød fra ganske andre Kilder, et fanatisk Hads uudtømmelige Giftkilder.

Hvad Kirkesproget vedrører blev der givet frit Valg mellem dansk og tysk Gudstjeneste, der ligeligt skiftede Søn- og Helligdagene indbyrdes. Det stod til Vedkommende selv at vælge, om de ved Daab og Nadver, Konfirmation og Brudevielse, Ligfærd og andre forefaldende saakaldte kirkelige Handlinger vilde betjenes med det danske eller med det tyske Sprog. En lignende Ordning blev truffet gennem hele den civile Styrelse og paa Retsomraadet: en hvilken som helst administrativ Forhandling eller Forretning og ligeledes enhver Retssag kunde efter Vedkommendes eget Forlangende lige saa godt rejses og gennemføres paa Tysk som paa Dansk. At Maalet for hele Ordningen var det danske Sprogs fremtidige Overtag, var i den Grad en Selvfølge, at ganske vist baade Venner og Fjender maatte være klar over den Sag, men dette Maal var rykket ud i en aldeles ubestemt Fremtid, skulde naaes tildels ad Frivillighedens Vej og turde indtil da slet ikke krænke Sprogenes indbyrdes retlige Ligestilling. Naar alle Forhold ret betænkes, maa et billigt Skjøn lyde paa, at denne her skizzerede Grundplan for det „blandede Distrikts“ sproglige Stilling og Styrelse var overmaade human og hensynsfuld og ikke i fjærneste Grad at jævnføre med Prøjsernes Fremgangsmaade mod det danske Sprog og den danske Befolkning i Sønderjylland siden 1864.

Den blev imidlertid lagt grundigt for Had. Dels paa Grund af den almindelige tyske Overlegenheds- og Herskerfølelse i Forhold til alt, hvad dansk var, dels paa Grund af den enfoldige Overtro paa Tysken hos den vildførte og vrangvendte Befolkning, og saa kom til alt dette Raseriet og Hævnskriget fra hele den Skare af Embedsmænd, Advokater og Agitatorer, der ved Oprørets Underkuelse og den lovlige Tilstands Hidførelse blev sat ud af Stilling og tildels spredtes over hele det nordlige Tyskland. Hvilken Mængde af Gift og Galde denne Strøm af hævnfyende Slesvigholstenere spyede ud over det kun altfor lydhøre og modtagelige saakaldte tyske Fædreland, er vanskeligt at forestille sig. Hvis der ikke fra vedkommende Befolkning selv efter Haanden kunde ventes et Vidnesbyrd om, at den indtraadte Forandring ikke blot var taalelig og let at bære, men at den ligefrem var gavnlig og til sand Velsegnelse for Landets Opkomst og Lykke, eftersom der nu var kommen Grøde og Fart i den naturlige Udvikling baade i Aandens og i Haandens Verden, hvis ikke et saadant Vidnesbyrd efter Haanden kunde stoppe Fjendernes Hyl og Skryderi, da var det at vente, at der ved første Leilighed vilde blive rettet et nyt Stød mod dette saa yderst saarbare Sted paa det danske Folkelegeme. Her trængtes til en storartet Folkeopdragelse, hvis Maal maatte være med aandelige Midler at vække og vinde det voldførte Folkesind og hjælpe det til gennem Erfaring og Selvoplevelse at faa Troen paa sin Grunddanskhed i Hænde, idet det fik mærke hvor frigjort, løftet, udfoldet og oplivet det blev, alt som det blev mer og mer indlevet i og gennemfrisket af dansk Aandsliv. Her forelaa en Opgave saa skjon, men tillige saa vanskelig at løse, at maaske

endnu aldrig nogen Stat har magtet at løse den tilfulde. Hvem der i hvert Fald end ikke har Spor af Begreb om den rette Løsning af slig en Opgave, det er Prøjserne med deres totale Mangel paa Sands for aandelig Folkeopdragelse, idet de slet ikke kjender andre praktiske Opdragelsesmidler end Tvang og Disiplin, Afretning og Indøvelse, idetmindste naar de faar med uvillige Elementer at gjøre. Det kan gjerne være, at selv det forholdsvis rimelige og billige danske Folk, trods al Ydmygelse og trods det, at Aandsfrihedens Fane alt længe har været hejst iblandt det, endnu næppe vilde være modent til slig folkelig Gjenopdyrkning, ihvorvel vi ganske vist til Gavns har faaet at føle i vore egne indre Forhold, hvad det fører til, naar man vil trumfe sin Villie igjennem og tage med Magt hvad kun kan vindes med Læmpe.

Det var i Grunden intet Under, om det skortede os paa den fornødne Tro til Livets store frie Magter, og at vi derfor ikke havde den overlegne Ro og Taalmodighed, det harmløse Højsind og den uforstyrrelige Langmodighed og Overbærelse, som var nødvendig, om det store og herlige Forehavende snart skulde krones med Held. Men der blev ligefuldt sat megen hjærtelig Varme og ungdommelig Begejstring ind paa denne Folkesag, og der stod en vaarskøn, løfterig Lysning hen over Fremtidsgjerningen og de vinkende Udsigter. Det varmer Sindet i venlige Minder under de hvide Haar at gjenkalde sig hine morgenfriske Tider. Tog vi Smaafolk, der selvfølgelig i alle Maader var Undermaalere i Forhold til den Aand, hvis Susen dog havde vakt og løftet os, tog vi end fejl i mange Enkeltheder og teede os maaske smaaligt og aandløst nok i mange Forhold: man skal dog være varsom med de haarde

Domme og den strænge Kritik, og i hvert Fald slet ikke drage Sammenligninger mellem hvad der skete den Gang, og hvad der nu sker. Der gik en Understrøm af inderlig Folkevarme gennem hele Bevægelsen fra dansk Side, medens det nu er Hovmodets, Hadets og Underkuelsens dødkolde Bølgeslag, der gjennemisner Styrelsen i Sønderjylland fra øverst til nederst.

Det er ogsaa værd at mindes, hvorledes Forholdene i hine Dage paa mange Maader var tirrende og nervehidsende. Et frækt og højt brutalt Oprør — saaledes saa nemlig hele det danske Folk paa det i hine Tider — var nylig bleven neddæmpet, men dets Tilhængere løftede mangan Gang endnu Hovedet nok saa kjækt, sad paa Lur eller stod paa Vagt for at opdage hver lille Forløbelse, der muligvis kunde hændes en og anden dansk Embeds- eller Bestillingsmand, for saa gennem Overdrivelsens og Fordrejelsens eller Forvanskningens mangetungede Fremstilling at rejse skummende Bølger paa de let oprørte tyske Vande. Og hvor kunde det ikke være harmeligt for et ungdommelig varmt Sind at møde en almindelig Opfattelse af Forholdet, der paa en Gang kunde være baade saa inderlig drillende og saa dum hovmodig. Lad mig meddele nogle Exempler, maaske kun rene Smaating, fra min egen Erfaringskreds. De oplyser dog, hvad jeg sigter til. Der var en tyskfødt og tyskoplært Bestillingsmand i Tønder. Han troede sig i Besiddelse af en betydelig Begavelse og forholdsvis overlegen Dannelse og mente, at han med Føje turde overse dem, der var borgerlig jævnstillede med ham. Tysk i Sind og Skind var han imidlertid paa en vis Maade politisk dansksindet, nemlig en af de den Gang saakaldte loyale Størrelser. Men som saa mange Tyskere af den

Art ytrede han sig overlegent om, at Sprog og Nationalitet havde ingensomhelst politisk Betydning, og at det var en stor Misforstaaelse og et tilsvarende Misgreb af Regjeringen at røre ved Sprogforholdene. Det er saa karakteristisk for Tyskerne, at medens de ikke skjænker den Mulighed en Tanke selv at gjøre sproglige eller nationale Indrømmelser, taler de ved Lejlighed om andres Sprog og Folkelighed, som var det den mest intetsigende Ting af Verden, latterligt at lægge nogensomhelst Vægt paa. Den omtalte Herre mente saaledes, at det var smaaligt af det danske Folk og dets Regjering at sætte noget ind paa det danske Sprogs Røgt og Pleje, men ytrede forresten tillige, at Befolkningen i Tønder o. s. v. ikke fortjente bedre end at faa Danskens indført, paa Grund af dens slesvigholstenske Færd og Sindelag, der havde gjort den medskyldig i et fordømmeligt Oprør.

En Provst, der blev i Embede en Stund efter Omordningen og som ogsaa vilde give den loyale Mand, trøstede Børnene i Pigeskolens Overklasse over Indførelsen af det danske Sprog med den pædagogiske Visdomssætning: „ved at lære et fremmed Sprog lærer man først rigtig sit Modersmaal“. I Tønder var nu imidlertid for en Fejls Skyld Børnenes Modersmaal just det danske, men Provsten omtalte det som det fremmede Sprog.

Ved denne Lejlighed vil jeg nu ikke undlade at give en kort Fremstilling af Sprogforholdet i Tønder Kjøbstad i Aaret 1851, et Forhold, jeg kort efter min Bosættelse i denne som ægte tysk meget udskregne By, underkastede en meget grundig Undersøgelse. Byen havde den Gang 670 Familier, hvoraf 569 var dansktalende, 94 tysktalende og 7 førte blandet Familiesprog. Af de tysktalende Fa-

milier var 22 tyskdannede Embeds- og Bestillingsmænd eller Børn af saadanne. I omtrent alle de øvrige tysktalende Familier var idetmindste den ene af Ægtefolkene, undertiden begge to, indvandret fra tyske Egne, saaledes i 29 Tilfælde fra Sydslesvig, i 16 fra Holsten og i 22 fra Udlandet. Der var kun 6, maaske endda kun 5 tysktalende Familier, som var egentlig hjemmehørende i Tønder.

Vi har altsaa her en afgjort dansktalende Befolkning for os, men paa faa Undtagelser nær var den i høj Grad indtaget imod at faa sit Modersmaal indsat i den Stilling, der tilkom det, og som det alene kunde gjøre Fyldest i. Ved Kaffeselskaberne drøftedes Sagen af de ellers saa skikkelige Borgerkoner, der korsede sig over Danskernes Haardhed, at de kunde nænne at skille dem ved deres „gode tyske Sprog“. Vi er vel nok selv Skyld i det, mente de saa i al Troskyldighed, da vi jo taler dansk, og dette kommer vel sagtens af, at vi bor saa nær ved det danske. Ja, man mødte i hele Strøget en Opfattelse af Sprogsagen, der paa den ene Side var saa grundkomisk enfoldig og paa den anden Side kunde være næsten utaalelig i sin brutale overmodige Fripostighed. Endnu et lidet Træk fra Tønder. Jeg havde noget at tale om med en rolig og fornuftig Borgermand dersteds. Tysksindet var han, men ingenlunde en Fanatiker. Hans Madame derimod var meget ilter i sin forlorne Tyskhed, til Tider koghed. Som vi nu sidder og taler sammen i god Forstaaelse, kommer et af deres Drengbørn ind og siger et Par Ord til sin Fader. Drengen talte dansk, maaske fordi jeg var tilstede, da Moderens paafølgende Irettesættelse ellers kunde tyde paa, at der var begyndt paa — jeg fristes til at sige en fortvivlet Indførelse af tysk Familiesprog. Hun ud-

bryder nemlig med større Mod end Held i en tysk Straffeprædiken over den Tekst, at det var formasteligt af Drengen at tale dansk til sin Fader. Familien var jo ellers helt igjennem dansktalende, Moderen selv født i Møgeltønder og naturligvis oplært i sit Modersmaal, hartad blank i Tysken, og jeg -- var Drengens Lærer. Manden fandt vistnok hele Optrinnet flovt komisk, men det afgiver en ret træffende Illustration til hele Situationen, hvad Sprogforholdet vedrører.

Slige Forhold var nu just ikke saa lette at komme til Rette med eller at tage rigtig paa. Drilagtig pirrende var de i høj Grad, og i saare mange Tilfælde var det jo unge Mænd uden synderlig stor Erfaring eller Udvikling fra Livets Skole, der maatte sendes ud i de forskjellige Embedsstillinger som Ledere af det Opdyrkningsarbejde, der nu fra Statens Side skulde sættes i Værk. De kom med en god Villie og havde Mod paa Tingen. Der er heller ingen Tvivl om, at vi i Reglen saa saa mildt som muligt paa Folk og Forhold; thi vel var det saa, at det nys kuede Opør og den endnu mangen Steds kjendeligt ulmende Oprørsaad nok kunde hidse Blodet, men den inderlige Sejersglæde og det frejdige Haab om et heldigt Folkearbejde paa Danskens gamle Odelsgrund var dog, som før bemærket, i Stand til for danske Øjne at lægge en varm og lys Tone hen over alt det triste og truende, Stillingen ellers frembød. Det var kun de galdesyge fortrængte eller flygtede slesvigholstenske Embedsmænd, der i onde og vrang Fremstillinger vilde give det Udseende af, som var det et Kobbel uvorne, halvt barbariske og helt fanatiske Undermaalere af danske Præster og andre Embedsmænd, der var sluppet løs mod en harmløs tysk Befolk-

ning. Der var aabenbart tværtimod meget mere af Haab end af Harme i den Understrøm, der bar hele den danske Bevægelse frem, og der var en mild og imødekommende Alvorsstemning raadende hos de ny Mænd, selv hos de yngste.

Der maa da blandt alvorlige og sandhedskjærlige Folk end ikke være Tale om at ligne Regimentet i Sønderjylland 1851—1864 ved det nuværende prøjsiske Regjerings-system samme Steds. Formaal og Fremgangsmaade var og er saa grundforskjellige, at kun absolut Ukyndighed eller glødende Fanatisme kan jævnføre dem med hinanden. Men som det allerede er fremhævet ved Omtalen af „Klosterpolitiken“, tror jeg nok ligefuldt at maatte holde det fast, at vi i væsentlige Henseender savnede folkepædagogisk Visdom og Overlegenhed til i den rette Frihedsaand at løse den store og skønne Opgave, der i Sønderjylland var givet os som et frit dansk Folk med en i Reglen saare velsindet Regjering. Den Haand, der særligt ledede Sprogbevægelsen i Kirke og Skole, var ganske vist baade kyndig og varsom, men Gjennemførelsen af hele Planen maatte jo nødvendig bero paa saa mange lokale Forhold og forskjelligt udstyrede Personligheder, at selv den dygtigste Overledelse paa Styrelsesomraadet maatte finde sig i mangt og meget, som den gjerne vilde haft anderledes.

Det laa stærkt i Tiden, at det væsentligste skulde gjøres ad Forfatnings- og Embedsmyndighedens Vej. Underligt nok, at den vaagne dansksindede Befolkning i Sønderjylland i det hele taget saa let fik et vist embedsmandigt Hang, fribaaren som den dog af Naturen er og øvet i under Folkevækkelsen og under den mandige Kamp for Modersmaal og Danskhed at staa paa egne Ben og just

have næsten hele Embedsstellet imod sig som den bitreste Modstander og snedigste Fjende. Er der nemlig nogen folkelig Livssag i vort Fædreland, der har maattet kæmpe sig frem mod Vind og Strøm fra oven, da er det den danske Sag i Sønderjylland før og efter Perioden 1851—1864. Og dog er der maaske endnu mange brave danske Mænd blandt Sønderjyderne, der synes fristede til at overse just Folkenes politiske Krav og Rettigheder, at sige, naar Talen da ikke er om den prøjsiske eller i Almindelighed den tyske Regjering i dens Forhold til Danskheden. Af Grund-sætning at være i Opposition mod Regjeringen, har, saa-vidt jeg ved, aldrig ligget til mig og gjør det heller ikke nu. Tværtimod er jeg med mit Folk i Almindelighed, og maaske ikke mindst med mine særlige Landsmænd, Sønderjyderne, afgjort kongeligssindet, en tillidsfuld Ven af en i Sandhed kongelig Regjering. Det vil sige: en Regjering, der i trofast Fællesskab med hele Folkets lovlige og med-lovgivende Repræsentation bygger Landet paa Lovens Grund og af al Magt modarbejder Splittelsen i lidenskabelige Partigrupper. En kongelig Regjering, højsindet som den maa være, har et lydhørt Øre for den Folkestemme, der i Pagt med Folkets Aand dannes under „den stille Magts“ sikre og retledende Herredømme, og er rede til med Myndighed at træde i Skranken for dens lovlige Haandhævelse. Da kan Kongehaand og Folkestemme begge blive stærke og fri, thi da træder begge ubetinget i Folkelivets Tjeneste. Kun i denne Forstaaelse vil de begge kunne bestaa.

Det var i hine Dage Klosterbrødrenes Opfattelse, at det store Folkearbejde alt for meget blev henvist til at skulle røgtes og fremmes ad Embedsvejen som tvingende Myndighedsvej. Det gaar altid „paa Livet løs“, naar

Statens Love, Institutioner og Embedsstel skal lægges gennem Folkelegemet som dettes egentlige Livsorganer og ikke blot til en vis Grad som Regulator for hele Livsbewægelsen. Det egentlige Folkeliv har aldrig sin Kilde i en Statsorganisme, men kan unægteligt paa en frugtbar Maade fremmes og fredes, men ogsaa hæmmes og forkrøbles af en saadan. At advare mod at dette sidste skulde ske, var Klosterbrødrenes Mening og Formaal, ihvorvel de godt vidste, at sligt selvfølgelig ikke var tilsigtet og heller ikke laa i den trufne Grundordning, men at det kun var Mangel paa pædagogisk Modenhed, der voldte at der i mange Enkeltheder og af mange Myndigheder ligefuldt blev syndet imod Folkelivets Naturlove. Her skal nu kun ganske i Almindelighed peges paa, at der mangansteds og paa flere Maader blev tilføjet Forældremyndigheden en uretmæssig Krænkelser derved, at der undertiden gaves og overholdtes alt for smaalige Forbud mod tysk Skoleundervisning enten ved Huslærer eller i Privatskoler. Det var vel nok i sin Orden, at den offentlige, altsaa i Grunden Statens Skole blev helt igjennem indrettet med dansk Undervisningssprog paa det her nævnte Omraade, men det havde indtil videre været baade høj-sindet og i Sandhed formaalstjenligt, altsaa ogsaa til Gavns klogt, om der var givet rundelig Frihed til den private Undervisning, selv om denne væsentlig var bleven tysk og tilmed maaske ofte ført i danskfjendtlig Aand. Der var paa den Maade bleven aabnet nødvendige Ventiler for at udlade al den Fordommens og Fanatismens stærke Dampspænding, som tvingende Paabud og hæmmende Forbud kun altfor naturligt fremkalder og driver til Sprængningens Højdepunkt. Bare vi ret havde skjønnet og skattet vor

Hovedstilling: i hvilken Grad vi dog nemlig havde alle gode Aander og al naturlig Sandhed paa vor Side, og saa i rolig Tillid til Aandens frie Magt havde ihukommet det gamle Ord: „hvem der tror, haster ikke“.

Men jeg kan heller ikke her dy mig for atter og atter at understrege det, at er der nogen, der mangler al Beføjelse til at stemme i med, hvad dette Kæremaal angaar, da er det Tyskerne, der i Topmaal viser en Hensynsløshed mod Hjemmets og Familiemyndighedens Ret og Fred, som skal spørge om Magen. Det kan vi danske Sønderjyder for Alvor tale med om. Det gjælder imidlertid for Danskerne som for Tyskerne, at en aandelig Sag kun kan vindes ad Aandsmagtens frie og ikke ad Verdensmagtens tvingende Vej. Man kan maaske drive det meget vidt med at kue og nedslaa den aabenbart virksomme Modstand, men aandelig set vinder man paa den Maade hverken Folk eller Land. Har vi imidlertid om end kun i lidet Mon en verdslig Myndighed, fristes vi desværre saa let til at bruge den ogsaa i Utide, thi som det hedder i Balles Lærebog: „Menneskene kunne nok vide det bedre, men alligevel have Tilbøjelighed til det værre“. I nogen Maade gik det vel ogsaa os saadan i Forhold til Sprogreformen i Mclemlslesvig.

Paa det kirkelige Omraade var der jo fuldstændig frit Valg mellem Sprogene, og der er ingen Tvivl om, at Befolkningens Ret i saa Henseende blev respekteret. Ogsaa her laa imidlertid Fristelsen nær til nogen autoritetsagtig Indflydelse paa Valget. Det var ikke sjælden Æmnet for Samtaler angaaende den mer eller mindre heldige Fremgang i Sprogsagen, hvorledes det gik med Udførelsen af de kirkelige Handlinger, om der navnlig var brav Opgang

i Antallet af danske Tilfælde. Noget lignende gjaldt vel for Retssagernes Vedkommende, hvad jeg imidlertid ikke ved Besked om. Vanskeligheden for Vedkommende ved at faa sin Villie med Hr. Pastoren i slige Tilfælde kunde hist og her være ubehagelig nok, ikke mindst maaske naar Præsten ellers var en meget venlig og medgjørlig Mand, som man nødig vilde være paa Kant med. En lille ret morsom Historie kan jeg meddele om dette Forhold. Der var en skikkelig Mand hos Præsten for at træffe Aftale om en kirkelig Handling. Alt gik fortræffeligt, Sproget blev ikke omtalt. Manden tog Afsked, men som Døren til Studerekamret var bleven lukket efter ham, aabnede han den atter en Smule paa Klem, raabte i Hast ind til Præsten, at det skulde „være paa tysk“, og forsvandt derpaa saa skyndsomt han kunde. Jeg tror, at dette lille uskyldige Optrin ikke er saa aldeles uskikket til at belyse Stillingen paa flere Steder, og tænk nu, naar en glødende Fanatiker fik fat paa slig en Historie og med tilbørlig Udstyrelse fik fremstillet den for et vel forberedt tysk Publikum! Hvor mange Myg, der i Skikkelse af Elefanter paa denne Maade blev omtrommet og forevist i det store tyske Fædreland, er ikke til at forestille sig. Forhandlingen med Præsten blev naturligvis ført paa dansk, hvorfor ogsaa Manden jo fandt det selvfølgelig, at Handlingen vilde være bleven udført paa dansk, hvis ikke han havde faaet afleveret sin Slutningsreplik.

Saa vil vi tilsidst endnu bare dvæle lidt ved en almindelig Hindring for, at Præsterne og Embedsmændene i det hele kunde faa en rigtig frugtbar og folkeopdragende Indflydelse, selv om de havde god Villie og ikke manglede væsentlige Betingelser i andre Retninger. Denne Hindring

findes vistnok endnu paa saare mange Steder, og skjøndt det er et noget kildent Punkt, er det ikke overflødig atter og atter at pege paa denne Sag, allermindst nu, da det med hver Dag bliver mere paatrængende nødvendigt at gjøre alt muligt for, at de forskjellige Samfundsklasser i Folket paa en god Maade maatte faa hverandre i Tale. Der er jo nok af det, der gjør Skjel mellem de mangfoldige Samfundsgrupper, men her vil vi nu dvæle ved en Kløft i Folket, og det er den, jeg i Øjeblikket ikke ved bedre Navn til end at kalde den for den akademiske. Der er i høj Grad drevet og drives endnu Afguderi med det: at blive Student. Jeg ved, hvordan jeg selv i min pure Ungdom glødede for at blive det. Selv unge Mennesker, der slet ikke tænkes at kunne eller skulle gaa enten Lærdommens eller Embedsmandens Vej, selv de skal dog om muligt se at blive Student. Naar mangan ung Mand maa nøjes med Præliminærexamen, afpresser det ham i Reglen et Suk, Ønsket var dog stedse Studenterhuen. Min Søn maa vælge hvilken Livsstilling og Næringsvej, han vil, men først skal han være Student, dette eller et lignende Udtryk høres saa jævnligt. Ganske vist, som Forholdene er endnu i det gamle Europa, har det praktisk Betydning og Værdi at have en almindelig Examen, helst selvfølgelig Examen artium. Det er jo sikkert nok, at der kræves en vis intellektuel Udvikling til at tage disse Examener, især jo da Studenterexamen, og hvem vilde være med til at kaste mindste Skygge paa nogensomhelst virkelig Intelligents; men det er i Grunden heller ikke den egentlige Hemmelighed ved disse Examener ligefrem at erhverve sig Kundskab og Uddannelse, men at blive stempet som et Menneske med almindelig Dannelse, at faa —

lad mig kalde det denne akademiske Parfume, for at blive ret præsentabel i „Selskabet“. Ja, Præliminærexamen slaar som sagt ikke rigtig til, men den „smager dog af Fugl“ og er ikke helt at kimse ad, hvilket da ogsaa gjælder om Fagexamenerne, med Undtagelse vistnok dog af Skolelærerexamen, der vel snarere i Selskabets Øjne er en Misrekommendation, eftersom det vel endnu anses for givet, at Seminaristerne nødvendigvis maa høre og regnes til de „halvstuderede Røvere“. I den studerede Dannelse anvendes nemlig „Regning med hele Tal og Brøker!“

Denne lille Afstikker fra vort Æmnes slagne Vej gjør jeg for ikke at misforstaaes, som om jeg mente, at de unge Embedsmænd i Sønderjylland i hint Tidsrum var særlig uheldige i at omgaaes og paavirke den jævne Befolkning, thi dette var ingeniunde Tilfældet. Men hele vor akademisk dannede Embedsstand har unægteligt i Almindelighed haft svært ved at komme i et jævnt og naturligt Forhold til den menige Mand uden Kunstleri fra nogen af Siderne. Skylden herfor falder ganske vist til begge Sider, men jeg tror ligefuldt, at den uheldige akademiske Nimbus her spiller en væsentlig Rolle og har lagt en maaske til Dels uvilkaarlig og ubevidst Eksklusivitet omkring Akademikerne, som den almene Befolkning umiddelbart er vegentilbage for og har rullet sig sammen imod. Den studerende Vej har nu ganske vist hidtil tidligt og længe maattet føre Drengen og Ynglingen bort fra Hjemmet og de naturlige Livsforhold ind i Skole- og Bøgverdenen og saaledes med Nødvendighed gjort ham fremmed for det egentlige Folkeliv, men var ikke den aristokratisk-akademiske Fortryllelse kommen til at slaa saa stærkt igjennem, vilde Embedsmanden og den jævne Mand snart igjen have fundet hin-

anden. Vi har til Lykke mange Exempler derpaa, altsom Fælleslivet, folkeligt og kristeligt, er kommen i Grøde og til kraftig Udvikling, og Sandsen i samme Grad er vakt for virkelig Menneskedannelse. Dette har i høj Grad hjulpet paa Præsterne, der vel ellers i Reglen har sværest ved at blive „Akademiskheden“ kvit, der saa godt trives i Studerekamret og saa let gaar i Pagt med en vis præstelig Værdighed. Lægerne og de juridiske Embedsmænd ude i Landet har derimod, paa Grund af deres fremherskende praktiske Samkvem med Befolkningen, maaske lettere ved et slippe fra Fortryllesen og over Kløften. Den sande og virkelige Uddannelse skulde ogsaa gjerne øve sin frugtbare og forædlende Indflydelse paa alle Maader og ikke forvanske eller forvrænge sig selv ved at udbytte sin Herlighed i Selvdyrkelsens Tjeneste.

Hvad der ogsaa var uheldigt for de unge Embedsmænd i det omhandlede Sprogdistrikt var det ejendommelige Forhold, hvori idetmindste paa mange Steder de afskedigede slesvigholstenske Præster havde staaet til deres Sognefolk. Saare ofte var det Tilfælde, at disse Præster var fødte enten i selve Sognet, i Nærheden eller dog i alt Fald i det omhandlede Sprogbælte. Med deres tyske Uddannelse fulgte det, at de gjerne talte det danske Sprog i samme Skikkelse, som det havde i Folkemunden. Præstesproget var jo ellers det højtyske. Dertil kom, at de samme Præster var saa fortrolige og i Grunden tidt helt fælles med Befolkningen i hele Egnens Sæd og Skik, og f. Ex. ofte tog en Thevandsknægt eller en „Kaffepuns“ sammen med Bønderne i et godt gemytligt Lag. Alt dette — jeg vil ikke just sige folkelige, men jævne og populære i hele deres Færd gjorde, at man blev mere kritisk over

for de ny Mænd, der var skaarne over en anden Læst. Det forekommer mig desuden ogsaa, som var det i det hele lettere for de tyske Universitetsmænd at falde i jævner Folder end Tilfældet er med de danske. Hænger dette maaske sammen med en vis Side af „Burschikositeten“ blandt de tyske Studenter, eller lider den blødere og i Grunden mere ligefremme danske Natur mere under en tidlig begyndt, længe fortsat og under adskillige højtidelige Stemplinger autoriseret skolemæssig Dannelsesmaade og Dannelsesform end den mere haardføre tyske?

For at forebygge en mulig Misforstaaelse, vil jeg udtrykkeligt fremhæve det, at det er saa langt fra at være min Mening, at de danske Præster og øvrige Embedsmænd burde have forsøgt at kunstle med at tale i Mundarten, at jeg tværtimod vilde anset sligt for at have været aldeles forkasteligt. Det vilde ogsaa være blevet baade misforstaaet og misbilliget af Befolkningen, der ikke alene havde godt Udbytte af at høre sit Modersmaal i en ædlere Sprogform, men ogsaa i Grunden syntes bedst om det. Atter en lille Historie. Der var en højtstaaende Embedsmand, som af en kejtet Nødladenhed forsøgte sig i at tale i Mundarten med et Par jævne Borgermænd, der var med i et finere Selskab, medens han til de øvrige Deltagere selvfølgelig talte i Rigsmaalet. Men den ene af Mændene sagde da til Vedkommende, tørt og tilsyneladende naivt: „Deres Højvelbaarenhed kan gjerne tale til os ligesom til alle de andre, vi forstaa Dem saamænd ganske udmærket.“ En høj Grad af Varsomhed i at experimentere med Folkesproget og Folkeskikkene, selv om det maatte ske i et videnskabeligt Øjemed, er i det hele at anbefale under saadanne Forhold. Man kan ellers let gjøre Skade paa

flere Maader. Rent galt er det naturligvis fra et vist overlegent Dannelsesstade at lægge nogensomhelst Ringeagt for Dagen over for Folkets Maal og Sæder. Sligt fandt Mændene vist heller aldrig paa, men jeg ved, at de kjære Fruer undertiden kom uheldigt afsted i denne Henseende.

En Embedsmandsfrue — ingen Præstekone — havde en sønderjydsk Tjenestepige, som hed Ane. Pigen, der var ude i Køkkenet, syntes nu, at Fruen kaldte højt paa hende, aabnede altsaa Køkkendøren og spurgte: „øft“ Fruen? Hvad siger du Ane? svarer Fruen. „Æ spørr, om Fruen øft aa næ,“ gjentog Ane lidt hvast, men nu blev Fruen halvt ellevild og udbrød: nej, Ane! nu bli'r det ved Gud for galt med dig: om jeg øft — ja hvad var det for et gyseligt Ord, du brugte! — At øf' — der skal dvæles med Tonen paa begge Bogstaver — eller maaske paa sine Steder at øv', er et ret almindeligt sønderjydsk Udtryk for at tale højt, at raabe eller kalde paa nogen, og det er af god gammel nordisk Rod. Det vidste den gode Frue nu ikke, men troede sikkert nok at burde hævde sin sproglige Finfolelse ved at blive opskræmt og erklære sig insolvent over for Anes Tungemaal. Saavidt jeg husker, var Fruen vistnok fra den kjøbenhavnske Sprogregion, hvor man har „Vindevær“, „Kaveliner“ og bruger „kado'nte“ o. s. v.

En anden Gang var det en Præstefrue, der var paa Spil. Præstefolkene var nylig blevne gifte. Folk tog venligt mod den unge Kone, gjorde Gilde for deres Præstefolk, og alt var saa dejligt. Saa var det ved en „bedre Aften“, at der efter Egnens almindelige Skik og Brug ogsaa serveredes med Svedsker, tillavede som Syltetøj til den udmærkede Oxesteg. Værten var en meget velhavende

Bonde paa Vesteregnet, hans Kone en særdeles proper og dygtig Husmoder. Præsten syntes overmaade godt om det nævnte Syltetøj og anbefalede sin unge Kone at optage denne gode Skik ogsaa i deres Husholdning. Dette skulde han imidlertid ikke have gjort; thi Fruen erklærede meget afgjørende, at Svedsker slet ikke var et passende Syltetøj og aldrig som saadant skulde komme paa hendes Bord.

Atdskillige Aar derefter blev samme Præst præsenteret til Valg, da et stort Præstekald i Provstiet skulde besættes som Valgkald. Der blev sagt, at vedkommende Sogne-menighed syntes bedst om den omtalte Præst baade med Hensyn til hans Prædiken og hans Person, men hans Kone var man bange for, da hun havde fældet saa haard en Dom over Svedskerne, og — Manden gik glip af Kaldet.

Selvfølgeligt er disse Smaahistorier i sig selv rene Bagateller, men set fra en vis Side kan der dog let afvindes dem en symbolsk Betydning, som det nok er værd at lægge Mærke til. For det Opdragelsesarbejde, der i hine Dage skulde udføres i de her omtalte Egne, var de slet ikke saa aldeles betydningsløse, saa meget mindre som de fjendtlige Lurere og Udraabere nok vidste at udbytte dem paa det bedste. Det var jo i Grunden et fint Stykke Arbejde, der skulde gøres, og det gjaldt i høj Grad om ikke at synde mod Takt og god Tone i Ordets dybeste og bedste Mening. En ganske anden Sag er det med Tyskernes Fremfærd i Sønderjylland nu om Stunder. Hvor man aabenlyst gaar ud paa at kue, knuse og udrydde, der er Kølleslagene og grovt Skyts i det hele paa sin Plads, medens det i Grunden rent ud er væmmeligt, naar man møder den smilende, højtidelige og fromme Mine hos dem,

der fører det dræbende Hug mod den Folkelighed, der fra Arilds Tid har Hjemstedsret i denne gamle danske Landsdel.

*

*

*

Saaledes tør jeg vel da tro at have klargjort det fuldstændigt meningsløse i at jævnføre Herredømmet i Slesvig fra 1851 til 1864 med Regimentet efter den Tid. Disse to Ting er saa grundforskjellige, at de slet ikke i fjærneste Grad kan jævnstilles eller sammenlignes. „Imellem Krigene“ var det Formaalet at vække et Folk til at finde, godkjende og vedkjende sig sin egen sande Natur og Folkelighed, sit eget Modersmaal, at Folket maatte rejse sig efter Aarhundreders Forkvakling og Forgjorthed. Nu gaar det derimod ud paa ved hensynsløse Midler at overmande, overvælde og om muligt helt udrydde et Folkeliv, der paa sin egen Odelsgrund kæmper for sit Liv med Naturens og Historiens ægte og adlede Vaaben.

Kyndige Folk, som ikke har bidt Hovedet af al Skam, maa indrømme det uden Forbehold, at den danske Regjering i hint saa aldeles grundløst udskregne Tidsrum lod alt Ikkedansk være med Fred paa dets egne Enemærker.

Var Tyskerne ikke saa ellevilde i deres Selvforgudelse, vilde de skamme sig ved at tale om det danske Herredømme i Sønderjylland, naar de ser det i Lyset af deres egen Færd og Fremgangsmaade!